

Ziemeļvalstu privāto banku ietekme uz Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā no 1995. līdz 2004. gadam

Kārlis Bukovskis

Latvijas Ārpolitikas institūts
karlis.bukovskis@liia.lv

Kopsavilkums

Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (ES) bija daudzpusīgs process, kurā tika iesaistīti dažādi aktori – arī ekonomikas nozares, tostarp banku, pārstāvji.

Šī raksta mērķis ir aplūkot Ziemeļvalstu banku lomu un nozīmi Latvijā no 1995. līdz 2004. gadam, kad Latvijas Republika gatavojās iestāties Eiropas Savienībā.

Banku loma tiek analizēta, izmantojot sešus aspektus jeb kritērijus:

- skaidri un nepārprotami Ziemeļvalstu banku nosacījumi;
- piedāvāto ieguvumu nozīmīgums Latvijai;
- Ziemeļvalstu banku solījumu un draudu ticamība;
- iespēja apiet Latvijas veto aktorus un pielāgošanās izmaksas;
- kontaktu intensitāte starp Ziemeļvalstu bankām un Latvijas lēmumu pieņēmējiem, kurus aktīvi socializē bankas;
- uzticamība un atbilstība Ziemeļvalstu banku izvirzītajiem idejiskajiem principiem.

Plašāka pētījuma rezultātā tika secināts, ka Ziemeļvalstu banku grupām *Swedbank*, *SEB* un *Nordea* bija ievērojama ietekme, sekmējot Latvijas finanšu sektora pielāgošanu ES tiesību aktu prasībām, kā arī pārņemot vispārējos principus un normas, ko tās nodrošināja ar konkurētspējīgu un Latvijas valstij ļoti būtisku ārvalstu investīciju pieplūdumu.

Atslēgvārdi: integrācija Eiropas Savienībā, aktori, bankas, Ziemeļvalstis, Latvija, starptautiskā politiskā ekonomika, eiropeizācija.

Ievads

Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai bija daudzpusīgs process, kurā tika iesaistīti ļoti daudzi aktori. Runa nav tikai par tādiem klasiskiem supranacionālajiem aktoriem kā Eiropas Komisija, Eiropas Parlaments vai pat atsevišķas nacionālās dalībvalstis. Iesaistītie aktori nav tikai ierēdņi un politiķi, jo valsts integrācija Eiropas Savienībā ietver ne vien plašas institucionālās, sociālās un tiesiskās pārmaiņas, bet arī daudzu Eiropas Savienības normatīvo aktu jeb t. s. *acquis communautaire* pārņemšanu. Rezultātā, piemēram, Eiropas Savienības rakstīto un nerakstīto normu pārņemšana jeb eiropeizācija nenotiek ekskluzīvi valsts institūciju mijiedarbības ietvaros. Tajā piedalās arī pašmāju un ārvalstu biznesa aktori, tostarp banku pārstāvji.¹

¹ Par eiropeizācijas koncepta lietojumu privāto ekonomisko aģentu analizē detalizētu teorētisku izvērsumu latviešu valodā sk. Bukovskis, K. 2017. Privātie aģenti eiropeizācijas procesā. No: *Zinātniskie raksti: 2016. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas*. Rīga: RSU, 45–56.

Vēl vairāk – arī pieaugošā valstu savstarpējā ekonomiskā sadarbība un pat atkarība ir Eiropas integrācijas procesa daļa. Banku sektors un valstu finanšu savstarpējā integrācija ir būtisks valstu sadarbības rādītājs, jo bankas pārstāv privāto biznesu un, uzsākot un izvēršot darbību kādā no ārvalstīm, tās riskē ar saviem līdzekļiem. Tādējādi privātajam biznesam ir īpaši svarīgi, lai potenciālās darbības vide būtu prognozējama un investīcijām droša, mazinot zaudējumus, kas varētu rasties dažādu valsts tiesisko vai politisko īpatnību dēļ. Izņēmums nebija arī Ziemeļvalstu privāto banku (šajā pētījumā – Zviedrijas un Somijas) ienākšana un darbības izvēršana Latvijā un visā Baltijā.

Raksta mērķis ir aplūkot Ziemeļvalstu banku nozīmi un ietekmi no 1995. līdz 2004. gadam, kad Latvijas Republika iestājās Eiropas Savienībā. Šis pētījums un publikācija padziļināti atspoguļo Ziemeļvalstu banku politisko lomu laikā, kad notika Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai. Lai gan, Baltijas valstīs ienākot *Swedbank*, *SEB* un *Nordea* grupai, tika veikta ekonomiskā efekta analīze,² tomēr netika izpētīta šo finanšu sistēmas aktoru politiskā ietekme uz Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā un Latvijas eiropeizāciju. Tādējādi šis raksts kalpo par pētījuma galveno secinājumu un novērojumu kopsavilkumu.

Banku loma tiek analizēta, izmantojot sešus šā pētījuma autora izstrādātos kritērijus, kuri izriet no socioloģiskā institucionālisma “starptautiskā spārna” teorētiskajiem uzstādījumiem, t. i., no Franka Šimelfeniga (*Frank Schimmelfennig*) un Ulriha Zēdelmaijera (*Ulrich Sedelmeier*) darba par Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu eiropeizāciju,³ F. Šimelfeniga, Heiki Knobela (*Heiki Knobel*), Stefana Engerta (*Stefan Engert*) rakstītā par Eiropas valstu starptautisko socializēšanu,⁴ Heteres Grābes (*Heather Grabbe*) – par kondicionalitāti, kandidātvalstīm pievienojoties Eiropas Savienībai,⁵ un no Džefrija Čekela (*Jeffrey T. Checkel*) socioloģiskā institucionālisma teorētiskajiem postulātiem.

Šie seši kritēriji (šajā rakstā tie vienlaikus ir arī jautājumi jeb aplūkojamie aspekti) ir šādi:

- skaidri un nepārprotami Ziemeļvalstu banku nosacījumi;
- piedāvāto ieguvumu nozīmīgums Latvijai;
- Ziemeļvalstu banku solījumu un draudu ticamība;
- iespēja apiet Latvijas veto aktorus un pielāgošanās izmaksas;
- kontaktu intensitāte starp Ziemeļvalstu bankām un Latvijas lēmumu pieņēmējiem, kurus aktīvi socializē bankas;
- uzticamība un atbilstība Ziemeļvalstu banku izvirzītajiem idejiskajiem principiem.

Lai novērtētu Ziemeļvalstu banku lomu laikā, kad notika Latvijas integrācija Eiropas Savienībā un Latvijas eiropeizācija, tika identificētas cēloņsakarības, izmantojot procesu izsekošanas (*process tracing*) paņēmieni. Pētījumā aplūkots laikposms no 1995. gada oktobra, kad Latvija oficiāli iesniedza pieteikumu dalībai Eiropas Savienībā, līdz 2004. gada 1. maijam, kad Latvija kļuva par pilntiesīgu ES dalībvalsti.

Pētījumā izmantota dokumentu analīzes metode, Latvijas finanšu tirgus kapitalizācijas un izsniegto aizdevumu apjoma pieauguma ekonomisko datu analīze, kā arī laikposmā no 2017. gada no augusta līdz novembrim tika veiktas daļēji strukturētas intervijas (tostarp anonīmas). Tika iztaujāti Latvijas Republikas lēmumu pieņēmēji, kas piedalījās integrācijas procesā un šajā laikposmā darbojās finanšu sektorā, – Latvijas Bankas pārstāvji, Latvijas bijušie premjerministri, ārlietu ministri, finanšu ministri, Eiropas Integrācijas biroja vadītājs, Latvijas Komerčbanku asociācijas vadītājs, kā arī pētāmo banku valdes locekļi.

Pētījumā konstatēts, ka bankas un lēmumu pieņēmēju savstarpējā mijiedarbībā valdīja pragmatiska pieeja. Būtiski elementi, ko izvirzīja un uzturēja Ziemeļvalstu bankas, bija uzņēmējdarbības vides un banku sektora sakārtošana, paša Latvijas integrācijas procesa atbalstīšana un kopēju vērtību un principu sekmēšana.

² Adahl, M. 2002. Banking in the Baltics – The Development of the Banking Systems of Estonia, Latvia and Lithuania since Independence. The Internationalization of Baltic Banking (1998–2002). No: *Focus on Transition*. Stockholm: Sveriges Riksbank.

³ Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. 2005. Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe. No: *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. F. Schimmelfennig, U. Sedelmeier, eds. United States: Cornell University Press.

⁴ Schimmelfennig, F., Engert, S., Knobel, H. 2006. *International Socialization in Europe: European Organizations, Political Conditionality and Democratic Change*. New York: Palgrave Macmillan.

⁵ Grabbe, H. 2005. *The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe*. New York, London: Palgrave Macmillan.

Ziemeļvalstu banku ietekme uz Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā

Pirmais kritērijs – skaidri un nepārprotami Ziemeļvalstu banku nosacījumi. Banku pieeja bija pragmatiska, un tās lūkojās pēc stabilitātes, prognozējamības un investīciju drošības Latvijas tirgū. Tādēļ tās iestājās par *acquis* transponēšanas nepieciešamību un valsts tiesību aktu pielāgošanu šādos jautājumos: par finanšu instrumentu regulējumu, akcionāriem, kreditoriem, nodrošinājumiem un nodokļiem, kā arī pauda atbalstu vispārējai ES integrācijai. Izpēte apliecināja, ka Ziemeļvalstu bankas interesēja ne vien jomas, kas tieši skar to darbību, bet arī citi principi, piemēram, likuma vara un labas pārvaldības ieviešana, netraucēta tieslietu sistēmas darbība, tiesībsargājošo iestāžu efektivitāte un arī finanšu sistēmu uzraugošo iestāžu (Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas) rīcībspēja.

Ziemeļvalstu banku pragmatiskā loģika, ienākot Latvijā un izvēršot darbību, tika balstīta ne tikai uz tiešu interesi par finanšu tirgus daļas iegūšanu, bet arī uz citu Zviedrijas uzņēmumu plāniem Latvijā. Vienlaikus ekonomiskais aprēķins un agresīvā stratēģija attiecībā uz izplatīšanu tirgū tika balstīta uz Eiropas integrācijas procesu un plānu, ka ilgtermiņā Latvija pievienosies Eiropas Savienībai.⁶ Dalība ES, protams, bija saistīta arī ar papildu publiskā finansējuma ieviešanu Latvijā struktūrfondu un lauksaimniecības subsīdiju veidā, kam nepieciešams līdzfinansējuma kapitāls Latvijas uzņēmumiem, privātpersonām un valstij. Pētījuma gaitā veiktās intervijas ar lēmumu pieņēmējiem gan valdības līmenī, gan banku sektorā liecina, ka ticība Baltijas valstu konverģencei ar ES Baltijas, tostarp Latvijas, finanšu tirgos bija liela. Tomēr ne tikai peļņas gūšana, bet arī vēlme darboties stabilā vidē noteica to, ka Ziemeļvalstu bankas Latviju aicināja iestāties ES un arī ieviest konkrētas likumdošanas izmaiņas, lai sakārtotu banku sektoru un biznesa vidi valstī kopumā, tostarp atbrīvotos no apšaubāmas izcelsmes līdzekļiem.

Daļa no ārvalstu investoru prasībām bija politiskās nenoteiktības mazināšana, tiesiskās vides, likuma varas sakārtošana un ekonomikas strukturālo problēmu atrisināšana, ko Latvijas valsts īstenoja pēc 1995. gada banku krīzes. Prasības un likumdošanas izmaiņas, kuras lobēja Ziemeļvalstu bankas Latvijā, noritēja vienlaikus ar Eiropas Komisijas *acquis* prasību izpildi. Turklāt būtisku lobismu ES iestādēs un dalībvalstu valdībās veica arī Ziemeļvalstu politiķi. Proti, Ziemeļvalstis jau 20. gs. 90. gadu sākumā “[...] aktīvi iesaistījās un Baltijas valstis tika iekļautas “strukturētajā dialogā”.”⁷ Starp Ziemeļvalstīm un Latviju bija daudzlīmeņu saikne, un Latvijas eiropeizācijas procesu nevar attiecināt uz vienu dalībnieku vai struktūru.

Otrais kritērijs – piedāvāto ieguvumu nozīmīgums Latvijai – atklājas, analizējot ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) apjomu un Latvijas banku sektora struktūras izmaiņas. Ārvalstu tiešo investīciju piesaiste Latvijas ekonomikai bija ārkārtīgi svarīga daudzu valdību laikā.⁸ Pirms iestāšanās Eiropas Savienībā šis jautājums regulāri bija dienaskārtībā, uzsverot, ka ārvalstu tiešo investīciju ieviešanai Latvijā nepieciešamas strukturālas izmaiņas⁹ un ekonomiskās atvērtības palielināšana. Statistikas datus par Latvijā uzkrātajām ārvalstu investīcijām ir skaidri redzama straujas palielināšanās tendence no 1995. gada līdz 2004. gadam, kad Latvija iestājās ES. ĀTI apjoms 90. gadu vidū bija 1476,2 miljoni eiro, bet deviņus gadus vēlāk sasniedza 12 407,9 miljonus eiro.¹⁰ Lielākā daļa šā kapitāla bija portfeļieguldījumi finanšu nozarē. Tiem sekoja iekšzemes aizdevumu pieaugums. Stratēģiski svarīga Latvijai bija uzņēmumu (sevišķi valsts lielāko) kreditēšanas veicināšana, lai attīstītos nekustamo īpašumu tirgus un varētu izveidot studiju kreditēšanas sistēmu. Šo plānu izpildei bija nepieciešams būtisks finansējums, ko varēja nodrošināt un piedāvāja Ziemeļvalstu banku grupas.

⁶ Silvijas Višņivskas (*Sylvia Wisniwsky*) secinājums par kapitāla ieviešanu Dienvideiropas valstīs ir tieši attiecināms arī uz Baltijas valstīm. Wisniwsky, S. 2010. Bankers's Perspectives – Dynamic Banking in a Changing Market. No: *EU Accession – Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer, 133.

⁷ Lejiņš, A. 2002. *Pirmie desmit gadi: Cīņa par Latvijas drošību pasaules lielajā politikā*. Rīga: Zinātne, 193.

⁸ Plašu Latvijas 90. gadu ekonomikas analīzi sk. *Latvia entering the XXIst Century: economics, integration, finance*. 2000. Juris Viksnins, ed. Rīga: Nacionālais medicīnas apgāds.

⁹ Bandelj, N. 2010. How EU Integration and Legacies Mattered for Foreign Direct Investment into Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies*, 62(3), 481–501.

¹⁰ Ārvalstu investīcijas Latvijā 1992.–2010. g. *Centrālā statistikas pārvalde*. http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/arhivs/arhivs__a_invest/A_IV0100_euro.px/table/tableViewLayout2/?rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe

Arī intervētie lēmumu pieņēmēji atzina, ka stratēģiskais aprēķins bijis šāds: Ziemeļvalstu bankām ienākot Latvijā, mūsu valsts finanšu sistēma tiks iekļauta Eiropas finanšu sistēmā.¹¹ Šo pragmatisko pieeju pastiprināja ne tikai lēmumu pieņēmēju vispārējā loģika, bet arī Latvijas sabiedrībā bija “[...] plaši izplatīts uzskats, ka ES galvenokārt ir finansējuma avots [...], vairāk nekā vērtību kopums, kam Latvija pieder”.¹² Šis uzskats, kā norāda atsevišķi autori, ir atspoguļots partiju programmās.

Šajā pētījumā tika konstatēta Latvijas ekonomikas kapitalizācijas nepieciešamība un Ziemeļvalstu banku stratēģiskā nozīme ekonomikā. Spilgts piemērs, kur bija vērojama vajadzība pēc ārvalstu kapitāla Latvijas ekonomikā, ir, piemēram, Unibankas darbības glābšana 1998. gadā, t. i., Krievijas krīzes laikā. Pašas Unibankas paziņojums apliecina tās vēlmi, lai Latvijā attīstība notiktu straujāk, uzsverot “[...] sadarbību ar *Skandinaviska Enskilda Banken* (SEB), kuras stratēģiskajos plānos bija plašas investīcijas Latvijas un citās Baltijas valstu bankās”.¹³ Intervētie stāstīja, ka gan diplomātiskā dienesta pārstāvji, gan tie, kas vadīja sarunas par Latvijas dalību ES ārvalstu kapitāla pieplūdumu uzskatīja par ļoti pozitīvu un svarīgu Eiropas integrācijas procesa papilddefektu.

Trešais kritērijs – Ziemeļvalstu banku solījumu un draudu ticamība. Šis kritērijs tika īstenots, jo aktīvāka Latvijas rīcība ES normu ieviešanā un Ziemeļvalstu banku interese par Latviju un darbības izvēršanu savstarpēji tieši korelēja. 1997. gadā Eiropas Komisija rekomendēja uzsākt iestāšanās sarunas ar Igauniju, nevis Latviju, un tas iezīmēja arī banku nogaidošo stāvokli attiecībā uz investīcijām Latvijā. Tikai tad, kad Latvijas virzība uz ES sasniedza noteiktu atbilstības līmeni un arī attiecībā uz Latviju 1999. gadā tika rekomendēts uzsākt sarunas, Ziemeļvalstu banku grupas, iegādājoties vietējās Latvijas bankas, no mazākuma akcionāriem kļuva par vairākuma akcionāriem un īpašniekiem. Latvijas banku nonākšana Ziemeļvalstu banku īpašumā notika, piemēram, šādi: “1998. gadā *Skandinaviska Enskilda Banken AB* nopirka AS *Latvijas Unibanka* [...] akcijas, iegūstot 23 % no tās kapitāla. 2000. gada beigās SEB grupa palielināja savu daļu [...] līdz 98 %. [...] 1998. gada novembrī *Förenings Sparbanken AB (Swedbank)* iegādājās otru lielāko Latvijas banku – AS *Hansabank Latvija* –, kuras līdzdalība bankas kapitālā sākotnēji bija nedaudz mazāka kā 50 %, bet 1999. gadā – 52 %. Ārvalstu investori ieguva arī vairākas mazas bankas vai to daļas, tādēļ 1999. gada beigās tiem piederēja 66,2 % no apmaksātā pamatkapitāla Latvijas bankās.”¹⁴ Šādi notika Latvijas banku sistēmas strukturālas izmaiņas, kas ir aktuālas arī mūsdienās.

Tobrīd nebija alternatīvas, kas Latvijas valsts iestādēm ļautu lūkoties citā virzienā un nepildīt Ziemeļvalstu banku ienākšanas Latvijā nosacījumus, – citi ārvalstu konkurenti nebija pietiekami spēcīgi. Ne vietējie tirgus dalībnieki, ne Krievijas Federācijas vai citu NVS valstu finanšu institūcijas nespēja konkurēt ar Ziemeļvalstu apsolītajiem kapitāla apjomiem. “Attiecīgajām bankām [bija] skaidra priekšrocība, jo tās var palielināt kapitāla tirgus finansējumu, izmantojot to mātesuzņēmumus.”¹⁵ Latvijas iekšējie resursi no 1993. līdz 1998. gadam bija diezgan mazi, bet Krievijas kapitāla iespējas ļoti ierobežoja 1998. gada finanšu krīze. Turklāt Ziemeļvalstu bankas skaidri novērtēja situāciju un tiecās izmantot visus iespējamus resursus, lai iegūtu informāciju par Latvijas un Baltijas virzību uz ES, t. sk. tiešos kontaktus ar Eiropas Komisijas pārstāvjiem, kredītreitingu aģentūru vērtējumus, Starptautiskā Valūtas fonda vērtējumus, kā arī detalizētus starptautisko auditorkompāniju ziņojumus par iegādājamām Latvijas bankām un vispārējo situāciju.

Ceturtais kritērijs – Latvijas veto akтору pielāgošanās izmaksu apiešana. Ardo H. Hansona (*Ardo H. Hansson*) un Trīnu Tombakas (*Trīnu Tombak*) veiktā Baltijas valstu banku 90. gadu krīzes padziļinātā analīze atklāj, ka tūkstošgades beigās iekšzemes finanšu tirgus dalībnieki nebija paši

¹¹ Adahl, M. 2002. Banking in the Baltics – The Development of the Banking Systems of Estonia, Latvia and Lithuania since Independence. The Internationalization of Baltic Banking (1998–2002). No: *Focus on Transition*, Stockholm: Sveriges Riksbank.

¹² Akule, D. 2007. *The Europeanization of Latvia: Becoming good Europeans?* Riga: Providus, 15.

¹³ SEB vēsture. SEB. <http://www.seb.lv/par-seb/par-seb/seb-latvija/vesture>

¹⁴ Bitāns, M., Purviņš, V. 2010. The Development of Latvia's Economy (1990–2004). No: *CXC Economic and Monetary Developments in Latvia (1945–1991)*. Riga: Bank of Latvia, 161.

¹⁵ Fischer, P. 2010. Evolution of the Banking Sector in Southeast Europe. No: *EU Accession - Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer, 165.

spēcīgākie.¹⁶ Autori norāda ne tikai uz strukturālām makroekonomiskām izmaiņām un ilgstošiem satricinājumiem Latvijas un tuvāko ekonomisko partneru – Igaunijas, Lietuvas un Krievijas – finanšu sistēmā, bet arī uz ļaunprātību un valsts iestāžu nepietiekamu spēju uzraudzīt normu un noteikumu izpildi.¹⁷ Rietumu banku ienākšanu atviegloja ne tikai 1995. gada banku krīze Latvijā, bet arī Krievijas notikumi – 1998. gada ekonomiskās problēmas –, kas atstāja ietekmi arī uz mūsu valsts finanšu sektoru. Tas viss bija negatīvi ietekmējis banku nozari valstī.

Vietējo banku kopējo tēlu gan sabiedrības skatījumā, gan arī valsts iestāžu ieskatā bojāja vairāki apstākļi. “Bankas pārejas posmā [...] [nevarēja] pilnībā izpildīt vienu no vissvarīgākajām lomām – ietaupījumu efektīvu pārdali visā ekonomikā”,¹⁸ turklāt, “[...] lai arī spēkā bija vajadzīgā likumdošana, trūka atbilstošu administratīvo līdzekļu tās izpildei.”¹⁹ Arī 1998. gada Krievijas krīze atviegloja pirkumus, izraisot vietējo banku akciju cenu mazināšanos. Ziemeļvalstu bankas bija konkurētspējīgākas nekā vietējie nozares dalībnieki. “Ārvalstu banku piekļuve mātesuzņēmumu iekšējām apmācības iespējām dod tām pastāvīgu konkurences priekšrocību, salīdzinot ar vietējām bankām.”²⁰ Tādēļ iebildumu un pretestības Ziemeļvalstu banku norādījumiem un nosacījumiem nebija ne no valsts pārvaldes iestādēm, ne arī no lielākās daļas vietējo biznesa aktoru.

Šie analītiķu secinājumi atbilst gan intervēto amatpersonu skatījumam, gan arī Latvijas vietējo banku rādītājiem. Lai gan Parex banka bija spēcīgākā Latvijas vietējā banka, tomēr tās ekonomiskā loma bija nepietiekama, un dažkārt tās ietekme bija pat politiski nevēlama. Tas veicināja to, ka šī banka neizrādīja nozīmīgu pretestību vai nekļuva par alternatīvu Ziemeļvalstu banku ienākšanai Latvijā. No valsts iestāžu viedokļa, pielāgošanās izmaksas Ziemeļvalstu banku prasībām būtiski samazināja gan 1995. gada banku krīzes radītais pašmāju finanšu tirgus dalībnieku vājums, gan tas, ka banku norādījumi un vēlmes lielākoties sakrita ar kopējo ES tiesību normu pārņemšanas procesu.

Piektais kritērijs – kontaktu intensitāte starp Ziemeļvalstu bankām un Latvijas lēmumu pieņēmējiem, kurus aktīvi socializē Ziemeļvalstu bankas. Intervijās ar lēmumu pieņēmējiem valsts pārvaldē tika skaidri pateikts, ka Ziemeļvalstu bankas un to pārstāvji aktīvi iesaistījās diskusijās par izmaiņām Latvijas likumdošanā. Gan lobēšanas darbs ar Ārvalstu investoru padomes Latvijā starpniecību, gan dalība Latvijas Komerčbanku asociācijā kā lielākajiem un ietekmīgākajiem akcionāriem (par tādiem Ziemeļvalstu bankas kļuva pēc 1999. gada iegādēm) nodrošināja, ka Ziemeļvalstu banku viedoklis tika pārstāvēts gan Latvijas Bankā, gan Latvijas Republikas Finanšu ministrijā. Arī socializēšana, kas tika īstenota, piedaloties pieņemšanās, apmācībās, organizējot mācību ceļojumus valsts pārvaldes dalībniekiem, sekmēja viedokļu un domu apmaiņu. Ziemeļvalstu banku vadība izvairījās no tieša kontakta ar valdības pārstāvjiem, ciešākais kontakts esot bijis ar vidējā līmeņa valsts pārvaldes dalībniekiem, konkrētāk – ar finanšu nozares pārstāvjiem. Tajā pašā laikā interese neaprobežojās tikai ar finanšu nozares regulējumu, bet tā skāra vispārējās institucionālās un juridiskās pārmaiņas, korupcijas mazināšanu un labas pārvaldības principus, tiesiskuma un sociālās atbildības īstenošanu.

Sestais kritērijs – uzticamība un atbilstība Ziemeļvalstu banku izvirzītajiem idejiskajiem principiem, proti, vai Ziemeļvalstu bankas pašas “praktizēja to, ko sludināja”, vai Latvijas partneri bija konceptuāli un kognitīvi gatavi pieņemt ārvalstu norādītos principus. Abos gadījumos atbilde ir pozitīva, lai gan pirmajā gadījumā mazāk viennozīmīga. Proti, pētījuma laikā tika iegūta informācija par gadījumiem,

¹⁶ Hansson, A. H., Tombak, T. 1999. Banking Crises in the Baltic States. No: *Financial Sector Transformation: Lessons from Economies in Transition*. M. I. Blejer, and M. Skreb, eds. Cambridge: Cambridge University Press, 195–236.

¹⁷ International Monetary Fund. 1995. Latvia – Recent Economic Developments. *IMF staff Country Report*. 95(125).

¹⁸ Blejer, M. I., Skreb, M. 1999. Financial Reforms and Economic Transition: An Overview of the Major Issues. No: *Financial Sector Transformation: Lessons from Economies in Transition*. M. I. Blejer and M. Skreb, eds. Cambridge: Cambridge University Press, 7.

¹⁹ Shteinbuka, I., Sniegs, E., Kazaks, M. 1995. Factors and Consequences of the Banking Crisis in Latvia. *Bulletin of the Ministry of Finance of the Republic of Latvia*. 2, 6–17.

²⁰ Wisniowski, S. 2010. Bankers’s Perspectives – Dynamic Banking in a Changing Market. No: *EU Accession – Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer, 157.

kuros kādas Ziemeļvalstu bankas atsevišķu nodaļu rīcība neatbilda pašu standartiem. Šo atkāpi no pieņemtajām normām acīmredzot veicināja darbošanās kā uzņēmējiem un pielāgošanās jaunā tirgus apstākļiem, tostarp sekošana pašmāju tirgus nerakstītajiem nosacījumiem. Tomēr jāatzīmē, ka tiesu darbi nav notikuši un Finanšu un kapitāla tirgus komisija pret kādu no Ziemeļvalstu bankām nav vērsusies.

Citi procesi noritēja harmoniskāk, piemēram, Ziemeļvalstu finansistu paustie principi un norādījumi saplūda ar Latvijas lēmumu pieņēmēju, biznesa partneru un sabiedrības izpratni par tiem. Proti, Zviedrijas un Somijas kapitāls tika uzlūkots kā augstāku standartu un pakalpojumu kvalitātes ienākšana ne tikai Latvijas sabiedrībā, bet arī valsts institūcijās. Līdzīga prakse kā Latvijā tika novērota arī Balkānu valstīs. "Ārvalstu bankas ne tikai dominē tirgū gandrīz visās Dienvidaustrumu Eiropas valstīs, bet arī nosaka standartu gandrīz visās uzņēmējdarbības jomās."²¹

Ziemeļvalstu uzņēmējdarbības kultūra un banku principi atbilda Latvijas iedzīvotāju un lēmumu pieņēmēju domāšanai, vērtību sistēmai un nodrošināja dabisku mijiedarbības un pielāgošanās procesu. Ziemeļvalstu banku tēls saglabājās pozitīvs, jo to standarti un pasaules redzējums sakrita ar Latvijas kopējo virzību uz ES un arī Latvijas lēmumu pieņēmēju alkām pēc "dzīves Rietumos". Vieglumu, ar kuru tika uzņemti jaunie standarti un vērtības, trāpīgi aprakstījis Pjotrs Štompka (*Piotr Sztompka*): "Mēs zinājām, ka gribam kļūt par Rietumiem. Gadu desmitiem cilvēki bija skatījušies uz Rietumiem un nostājušies ar muguru pret mūsu milzīgo austrumu kaimiņu, Padomju Krieviju. Mēs nekritiski bijām attīstījuši visa rietumnieciskā idealizāciju."²²

Interviju un paziņojumu analīze neatklāj skaļus un būtiskus iebildumus pret Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā, ES tiesību normu pārņemšanu un eiropizāciju kopumā. Ziemeļvalstu banku pārstāvju darbība Latvijā un pati ideja par atgriešanos Rietumos bija būtiska gan Latvijas politiskajai elitei, gan sabiedrībai.

Secinājumi

Pētījumā tika konstatēts, ka privātie ekonomiskie aktori, kā Ziemeļvalstu bankas ar tām pieejamiem resursiem, bija nozīmīgi Latvijas integrācijas ES atbalstītāji un ES normu pārņemšanas veicinātāji. Lai gan bankas kā privāti ekonomiskie aktori nevarēja tieši garantēt valsts dalību Eiropas Savienībā vai publiskās investīcijas pēc pievienošanās savienībai, tomēr tās norādīja virzienu un nodrošināja ārvalstu privāto tiešo investīciju ieplūšanu Latvijā pēc uzņēmējdarbības vides, tiesiskuma un politiskās stabilitātes apstākļu nodrošināšanas, Latvijai iestājoties ES un pārņemot *acquis*. Tādējādi privātie aktori banku veidolā varēja nodrošināt tūlītējus materiālos ieguldījumus pat vēl pirms valsts iestāšanās ES.

Nav apšaubāms, ka, ienākot Latvijas tirgū, Ziemeļvalstu bankām bija biznesa intereses. Līdzīgi kā citviet, ārvalstu bankas Baltijas valstīs uzskatīja par "[...] neapgūtu tirgu ar zemu konkurences līmeni, [...] jaunu, pievilcīgu un plašu klientu bāzi vispārējiem banku pakalpojumiem, [...] [ar] strauju plānoto IKP pieauguma potenciālu [...]"²³ ko tostarp veicinātu pašas ārvalstu bankas, kā arī Eiropas Savienības strukturālie fondi un lauksaimniecības subsīdijas.

Tomēr banku biznesa plāna daļa ietvēra arī argumentus par ilgtermiņa iesaistīšanos Latvijas tirgū, ilgtermiņa investīcijām gan Latvijas banku sistēmā, gan arī kopējā ekonomiskās, tiesiskās un politiskās stabilitātes nodrošināšanā darbības vides sakārtošanai.

Šajā rakstā analizētie seši aspekti (kritēriji) var tikt piemēroti ne tikai banku nozares, bet arī citu privāto ekonomisko un politisko aktoru lomas izvērtēšanai, pētot to spēju popularizēt vērtības, normas un principus. Ja aktoram ir konkrētai valstij būtiski resursi un aktors ir aktīvs savu vērtību virzītājs un definētājs, tas var kļūt arī par veiksmīgu socializēšanas un vispārējo pārmaiņu veicinātāju.

²¹ Fischer, P. 2010. Evolution of the Banking Sector in Southeast Europe. No: *EU Accession - Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer, 165.

²² Sztompka, P. 2007. The Ambivalence of Social Change in Post-Communist Societies. *Lecture at Södertörn University College 31 May 2007*, 15-16.

²³ Wisniewski, S. 2010. Bankers' Perspectives - Dynamic Banking in a Changing Market. No: *EU Accession - Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer, 157.

Pateicība

Pateicos Rīgas Stradiņa universitātes asociētajai profesorei Dr. hist. Dainai Bleierei un docentam Dr. sc. pol. Mārim Andžānam par pētījuma atbalstīšanu.

Nordic Private Bank Influence on the Process of Latvia's Accession of the European Union between 1995 and 2004

Abstract

Latvia's accession to the European Union was a multi-level process with many actors involved. Among these actors were also representatives of business community, including the banking sector. Hence, the purpose of this article is to look at the role and influence of Nordic banks on the process of entry of the Republic of Latvia's into the European Union between 1995 and 2004. The role of banks using six aspects or criteria for assessing their presence and responsibility has been studied: presence of clear conditions from Nordic banks; significance of the proposed benefits for Latvia; credibility of promises of Nordic banks; outcompeting Latvian veto players and managing the adjustment costs; intensity of contacts between Nordic banks and Latvian decision-makers, and the latter's socialisation on the first; as well as trustworthiness of Nordic banks' principles and ideational fitness with their promoted standards. Based on a broader research, it was concluded that Nordic banking groups Swedbank, SEB and Nordea had a significant impact in fostering the adjustment of the Latvian financial sector to the requirements of the EU law, as well as general principles and norms, gained through a competitive and highly significant for the Latvian state foreign direct investment.

Keywords: European integration, actors, banks, Nordic Countries, Latvia, International Political Economy, Europeanisation.

Literatūra

1. Adahl, M. 2002. Banking in the Baltics – The Development of the Banking Systems of Estonia, Latvia and Lithuania since Independence. The Internationalization of Baltic Banking (1998–2002). No: *Focus on Transition*. Stockholm: Sveriges Riksbank.
2. Akule, D. 2007. *The Europeanization of Latvia: Becoming good Europeans?* Riga: Providus.
3. Ārvalstu investīcijas Latvijā 1992.–2010. g. *Centrālā statistikas pārvalde*. Iegūts no: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/arhivs/arhivs__a_invest/A_IV0100_euro.px/table/tableViewLayout2/?rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe [sk. 29.06.2018.].
4. Bandelj, N. 2010. How EU Integration and Legacies Mattered for Foreign Direct Investment into Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies*. 62(3), 481–501.
5. Bitāns, M., Purviņš, V. 2010. The Development of Latvia's Economy (1990–2004). No: *CXC Economic and Monetary Developments in Latvia (1945–1991)*. Riga: Bank of Latvia.
6. Blejer, M. I., Skreb, M. 1999. Financial Reforms and Economic Transition: An Overview of the Major Issues. No: *Financial Sector Transformation: Lessons from Economies in Transition*. M. I. Blejer and M. Skreb, eds. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Bukovskis, K. 2017. Privātie aģenti eiropēizācijas procesā. No: *Zinātniskie raksti: 2016. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas*. Rīga: RSU.
8. Fischer, P. 2010. Evolution of the Banking Sector in Southeast Europe. No: *EU Accession – Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer.
9. Grabbe, H. 2005. *The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe*. New York, London: Palgrave Macmillan.
10. Hansson, A. H., Tombak, T. 1999. Banking Crises in the Baltic States. No: *Financial Sector Transformation: Lessons from Economies in Transition*. M. I. Blejer, and M. Skreb, eds. Cambridge: Cambridge University Press.

11. International Monetary Fund. 1995. Latvia – Recent Economic Developments. *IMF staff Country Report*. 95(125).
12. *Latvia entering the XXIst Century: economics, integration, finance*. 2000. Juris Viksnins, ed. Rīga: Nacionālais medicīnas apgāds.
13. Lejiņš, A. 2002. *Pirmie desmit gadi: Cīņa par Latvijas drošību pasaules lielajā politikā*. Rīga: Zinātne.
14. Schimmelfennig, F., Engert, S., Knobel, H. 2006. *International Socialization in Europe: European Organizations, Political Conditionality and Democratic Change*. New York: Palgrave Macmillan.
15. Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. 2005. Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe. No: *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. F. Schimmelfennig, U. Sedelmeier, eds. United States: Cornell University Press.
16. SEB vēsture. *SEB*. Iegūts no: <http://www.seb.lv/par-seb/par-seb/seb-latvija/vesture> [sk. 02.02.2018.].
17. Shteinbuka, I., Sniegs, E., Kazaks, M. 1995. Factors and Consequences of the Banking Crisis in Latvia. *Bulletin of the Ministry of Finance of the Republic of Latvia*. 2, 6–17.
18. Sztompka, P. 2007. The Ambivalence of Social Change in Post-Communist Societies. *Lecture at Södertörn University College 31 May 2007*.
19. Wisniwski, S. 2010. Bankers's Perspectives – Dynamic Banking in a Changing Market. In: *EU Accession - Financial Sector Opportunities and Challenges for Southeast Europe*. I. Matthäus-Maier and J. D. von Pischke, eds. New York: Springer.